

Obyczaje szlacheckie

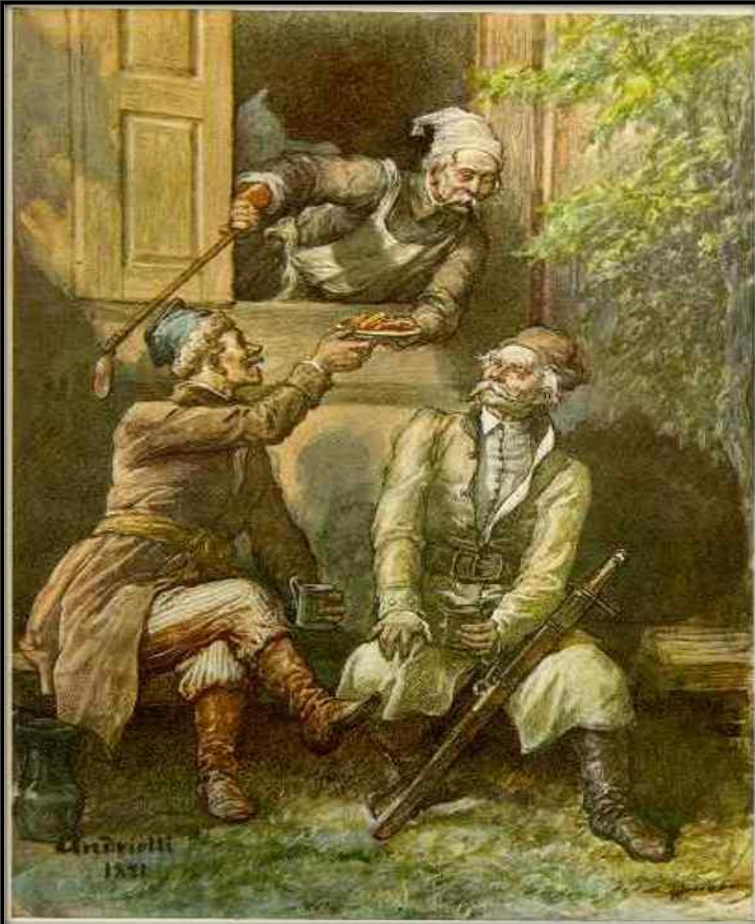
Pan Tadeusz Adama Mickiewicza

Zwyczaj a obyczaj

- ◉ ZWYCZAJ – powszechnie występujący i akceptowany w danej społeczności sposób zachowania jednostki lub grupy w określonej sytuacji; z czasem może się przekształcić w obyczaj.
- ◉ OBYCZAJ – zwyczaj w większym stopniu ujednolicony i usystematyzowany, będący częścią kulturowej tradycji społeczności; cechą charakterystyczną obyczaju jest to, że jego naruszenie powoduje negatywną reakcję ze strony grup.

Obyczaje szlacheckie

Mickiewicz przedstawia szczegółowy obraz życia stanu szlacheckiego przełomu XVIII/XIX wieku; poeta dość drobiazgowo opisuje życie na dworze, tradycję i obyczaje, które stanowią dla niego esencję polskości; obyczaje związane z szeroko pojętym szlacheckim savoir vivre'm; staropolska gościnność - sadzanie gości i domowników za stołem, zwyczaje towarzyskie, zabawy, zaloty, zaręczyny, tańce (polonez), towarzyskie spotkania, narady, wspólne przechadzki, polowania, grzybobrania, sejmiki, procesy sądowe.

Wykład Sędziego na temat grzeczności:

„Grzeczność nie jest nauką łatwą
ani małą.
Niełatwą, bo nie na tym kończy
się, jak nogą
Zręcznie wierzgnąć, z uśmiechem
witać lada kogo; (...)
Grzeczność wszystkim należy, lecz
każdemu inna; (...)
Grzeczność nie jest rzeczą małą:
Kiedy się człowiek uczy ważyć, jak
przystało,
Drugich wiek, urodzenie, cnoty,
obyczaje,
Wtenczas i swoją ważność
zarazem poznaje”

Hierarchia szlachecka - etykieta

Opis powrotu gości ze spaceru do Soplicowa:

(...) naprzód dzieci małe,
Z dozorcą, potem Sędzia szedł z Podkomorzyną,
Obok Pan Podkomorzy otoczony rodziną;
Panny tuż za starszymi, a młodzież na boku;
Panny szły przed młodzieżą o jakieś pół kroku
(tak każe przyzwoitość); nikt tam nie rozprawiał
O porządku, nikt mężczyzn i dam nie ustawiał,
A każdy mimowolnie porządku pilnował."

[Ks. I, 211-218]

„Goście weszli w porządku i stanęli kołem;
Podkomorzy najwyższe brał miejsce za stołem;
Z wieku mu i z urzędu ten zaszczyt należy,
Idąc kłania się damom, starcom i młodzieży.
Przy nim stał Kwestarz, Sędzia tuż przy
Bernardynie”

- Stan szlachecki był bardzo zhierarchizowany - wśród szlachty były osoby ważne i mniej ważne; szczególnym szacunkiem darzono osoby starsze oraz cieszące się poważaniem ogółu na przykład ze względu na sprawowany urząd;
- W epopei odbiciem hierarchii stanu szlacheckiego jest obyczaj związany z ustalonym porządkiem osób w czasie wspólnego wyjścia lub powrotu do domu oraz kolejnością zajmowania miejsc przy stole;

Strój szlachecki

„Woźny pas mu odwiązał,
pas słucki, pas lity...

Z jednej strony złotogłów
w purpurowe kwiaty,

Na wywrót jedwab
czarny, posrebrzany w
kraty;

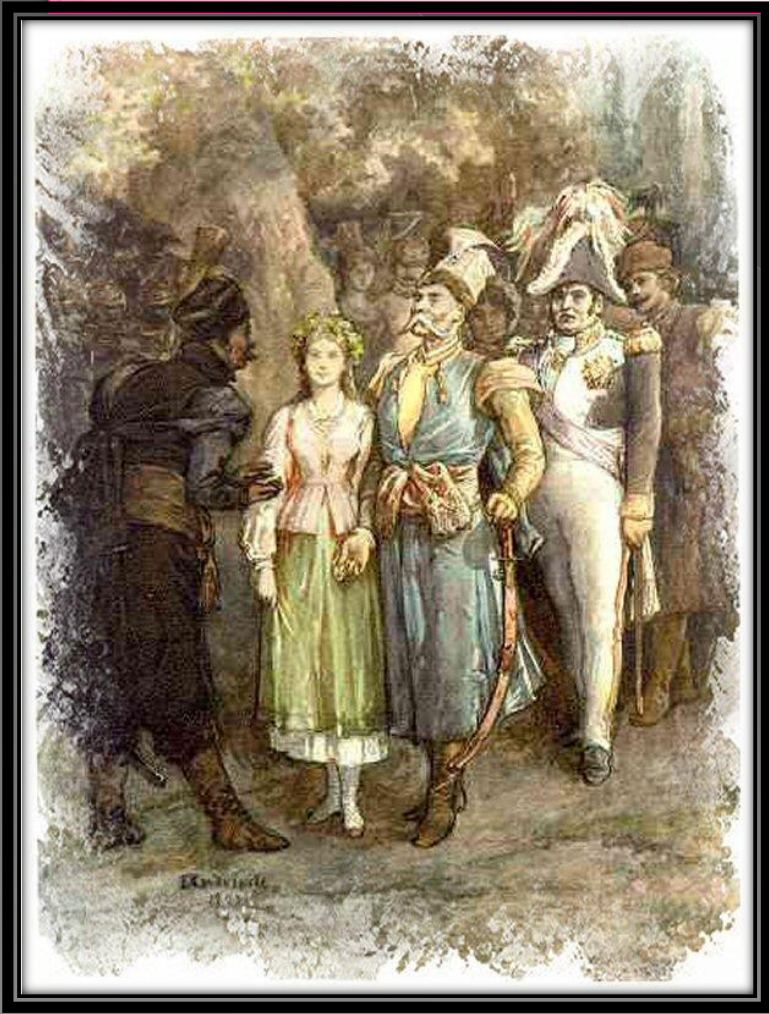
Pas taki można równie
kłaść na strony obie,
Złotą na dzień galowy, a
czarną w żałobie”

Szlachecka kultura stołu

- Przed posiłkiem w domu Soplicy zawsze musiała zostać odmówiona krótka modlitwa i następowało pobłogostawienie posiłku;
- Przy stole wyjątkową uprzejmością darzono kobiety, którym mężczyźni, siedzący obok, mieli obowiązek usługiwać: podawać posiłki oraz pilnować, by dama siedząca obok zawsze miała napój; ważnym elementem wspólnego biesiadowania było prowadzenie konwersacji;
- Wojski wygłasza przemowę do młodzieży, by nie siedziała w milczeniu, ponieważ rozmowa przy stole jest bardzo ważna; milczenie było w dawnych czasach postrzegane jako objaw prostactwa i znak, że gość przyszedł wyłącznie się najeść cudzym kosztem;
- Kultura słowa i wypowiedzi - rozmowy dotyczyły określonych tematów i prowadzone były w określony sposób; wspólne biesiadowanie i konwersacje uważano za przejaw dobrego tonu i wychowania;
- Po posiłkach mężczyźni zazwyczaj zażywali tabaki, a wspólne kichanie i częstowanie się wyrażało szlachecki szacunek;
- W domu Soplicy serwowano wyłącznie rodzime potrawy; osobne potrawy przygotowywano dla kobiet, a osobne dla mężczyzn;
- W epopei Mickiewicz poświęca sporo uwagi zwyczajowi parzenia kawy; do parzenia tego napoju, w bogatszych domach szlacheckich była zatrudniona osobna służąca.

Miłość i zaręczyny

- Obyczaje związane ze staraniem się o rękę panny; jeden z nich poznajemy przy okazji historii miłości Ewy Horeszkówny i Jacka Soplicy; Soplica, który starał się o rękę córki Stolnika, został przez niego uraczony, według Gerwazego, czarną polewką; podanie takiej zupy z krwi zwierzęcej, zwanej także „czernią”, oznaczało, że ojciec odmawiał prawa do starania się o rękę córki;
- Uczta zaręczynowa Zosi i Tadeusza również przebiega wedle określonego zwyczaju; najpierw dokonuje się prezentacji narzeczonych, którzy następnie, w zgodzie ze zwyczajem, usługują swoim przyszłym poddanym; w czasie zabawy tradycyjny taniec – polonez odtańczony przez wszystkich; uroczystość kończy całonocna biesiada

Rozrywki szlacheckie

- **POLOWANIE:** Jedną z najważniejszych i najbardziej popularnych rozrywek szlachty było polowanie, które również przybierało formę rytuału; polowanie trwało zazwyczaj od wschodu do zachodu słońca; szlachta polowała tylko i wyłącznie na tzw. grubego zwierza, czyli niedźwiedzia lub jelenia; po zakończeniu polowania odbywał się koncert Wojskiego na rogu, a potem uczta przy ognisku, na której podawano staropolski bigos
- **GRZYBOBRANIE:** w grzybobraniu brali w nim udział wszyscy domownicy i goście; specyficznym elementem stroju był słomkowy kapelusz i płócienne opończe

Obyczaje związane z życiem politycznym

Szlachta na sejmikach naradzała się i podejmowała decyzje w ważnych dla siebie sprawach; opis ostatniego polskiego sejmiku daje Wojski, który sceny z tego typu zgromadzeń ma wymalowane na swoim serwisie obiadowym; sejmiki były przejawem szlacheckiej skłonności do kłótniwości, zwad i samosądów

Zajazd

Był sposobem egzekucji wyroku sądowego w prawodawstwie staropolskim; z czasem zajazdy organizowano bez nakazu sędziego; wówczas przekształcały się w najazdy; przykładem takiego bezprawnego zajazdu jest ten kierowany przez Gerwazego; Klucznik organizuje napaść na Sopliców, nie ma bowiem prawomocnego wyroku, przyznającego zamek ostatniemu z Horeszków, czyli Hrabieemu;

Pan Tadeusz to epopeja pokazująca szczegółowy, ale i dość wyidealizowany obraz obyczajowości; Mickiewicz na kartach swojego utworu zapisał czasy, które w jego odczuciu były odbiciem najlepszych lat szlacheckiej Rzeczypospolitej.

